

Wywiad na temat Ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego

Dnia 19 września 2007r. została uchwalona nowelizacja ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Jakie są cele tej nowelizacji, dlaczego została uchwalona?

Z inicjatywy klubu parlamentarnego PiS dnia 19 września 2007 r. została uchwalona nowelizacja ustawy z dnia 23 lutego 1991r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U.91.34.149). Weszła ona w życie 18 listopada 2007 r.

Głównym celem nowelizacji jest rozszerzenie zakresu stosowania ustawy na osoby prowadzące działalność opozycyjną wobec systemu komunistycznego w latach 1957-1989. Taka regulacja prawna pozwala osobom represjonowanym po roku 1957 na wystąpienie do sądu o stwierdzenie nieważności orzeczenia wydanego w związku z prowadzoną przez te osoby działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Uchylenie takiego orzeczenia jest podstawowym warunkiem otrzymania odszkodowania za niesłuszne skazanie.

W uznaniu za nieważne w trybie przepisów ustawy podlegały wszystkie orzeczenia, które zostały wydane w latach 1944-1956 przez organy sądowe i pozasądowe, pod warunkiem, że czyn (zarzucony lub przypisany) związany był z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego albo orzeczenie zostało wydane z powodu takiej działalności.

Orzeczenia wydane za działalność opozycyjną po 1956 r. mogły być zmienione wyłącznie w wyniku wznowienia postępowania lub kasacji wniesionej przez Prokuratora Generalnego, bądź Rzecznika Praw Obywatelskich. Jeżeli w stosunku do tych orzeczeń w latach 90-tych nie wniesiono nadzwyczajnych środków zaskarżenia, pozostały one prawomocne. Jak wykazała praktyka możliwości wzruszenia orzeczeń wobec osób represjonowanych były niewystarczające.

W ustawie przed nowelizacją nie było żadnej podstawy do żądania odszkodowań za szkody wyrządzone decyzjami o internowaniu wydanymi na podstawie art. 43 dekretu z dnia 12 grudnia 1981r. o stanie wojennym. Internowani nie mogli uzyskać odszkodowania na podstawie przepisów prawa cywilnego oraz prawa karnego. Dopiero nowelizacja z 19 września 2007r. umożliwiła osobie internowanej otrzymanie odszkodowania i zadośćuczynienia.

Do najważniejszych skutków społecznych wprowadzonej przez PiS nowelizacji należy zaliczyć usunięcie stanu bezprawności, wzrost poczucia sprawiedliwości społecznej i dziejowej oraz ujawnienie wielu aspektów z najnowszej historii Polski. Ogromne znaczenie społeczne będzie też miało naprawienie krzywd i stworzenie możliwości dochodzenia odszkodowań.

Jak dużą grupę ludzi obejmie swoim zasięgiem znowelizowana ustawa?

Nie jest możliwe dokładne określenie liczby osób, którą obejmie znowelizowana ustawa. Jak wynika z szacunkowych danych uzyskanych z Instytutu Pamięi Narodowej z ustawy może skorzystać około 240 tys. osób. Najliczniejszą, bo około 200 tys. grupę, będą stanowiły osoby skazane przez kolegia. Kolejną około 30 tys. grupą, będą osoby skazane przez sądy, natomiast pozostała prawie 10 tys. grupa, to osoby internowane na podstawie dekretu z 12 grudnia 1981r. o stanie wojennym.

Jakie orzeczenia uznane są za nieważne w świetle przepisów tej ustawy ?

Jak stanowi art. 1 ust. 1 ustawy za nieważne uznaje się orzeczenia wydane przez polskie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organy pozasądowe (czyli kolegia) w okresie od 1 stycznia 1944r. do 31 grudnia 1989r., przy czym czyn zarzucany lub przypisany musi być związany z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub orzeczenie zostało wydane z powodu takiej działalności. Ustawa unieważnia także orzeczenia wydane w tym okresie za opór przeciwko kolektywizacji wsi oraz obowiązkowym dostawom.

Natomiast ustęp 2 w/w art. mówi, iż przepis ust. 1 stosuje się również, jeżeli czyn został popełniony w celu uniknięcia w stosunku do siebie lub innej osoby represji za działalność na rzecz bytu Państwa Polskiego.

Powyższych przepisów nie stosuje się w przypadku, gdy dobro poświęcone pozostawało w rażącej dysproporcji do dobra, które uzyskano lub zamierzano uzyskać.

W myśl art. 4 ustawy stwierdzeniu nieważności orzeczenia nie stoi na przeszkodzie wykonanie kary, zastosowanie amnestii lub abolicji, zatarcie skazania, akt łaski, przedawnienie, zadośćuczynienie, śmierć osoby represjonowanej, której orzeczenie dotyczy, zawieszenie postępowania lub jego umorzenie.

Jaki organ jest właściwy do stwierdzenia nieważności orzeczenia?

Właściwym do stwierdzenia nieważności orzeczenia jest sąd okręgowy, w którego okręgu zostało wydane przez organ I instancji orzeczenie będące przedmiotem postępowania o unieważnienie. W sytuacji, gdy zgodnie z obowiązującymi przepisami w dniu wejścia w życie ustawy, właściwy do rozpatrzenia sprawy o czyn będący przedmiotem tego orzeczenia był sąd wojskowy sprawę rozpatruje wojskowy sąd okręgowy, w którego okręgu było wydane zaskarżone orzeczenie.

Jeżeli nie da się ustalić właściwości miejscowej sądu okręgowego sprawę odpowiednio rozpoznaje Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie lub Wojskowy Sąd Okręgowy w Warszawie.

Komu przysługuje prawo do złożenia wniosku o unieważnienie orzeczenia?

Wniosek o stwierdzenie nieważności orzeczenia może wnieść do sądu osoba represjonowana oraz osoba uprawniona do składania na jej korzyść środków odwoławczych. W razie śmierci, nieobecności w kraju lub choroby psychicznej osoby represjonowanej, taki wniosek w imieniu zainteresowanego może złożyć krewny w linii prostej, przysposobiony lub przysposabiający, małżonek i rodzeństwo. Prawo do złożenia wniosku o stwierdzenie nieważności orzeczenia przysługuje także Rzecznikowi Praw Obywatelskich, Ministrowi Sprawiedliwości, Prokuratorowi, oraz organizacji zrzeczającej osoby represjonowane za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Na wniosek wyżej wymienionych podmiotów sąd może orzec o podaniu treści postanowienia do publicznej wiadomości w szczególny sposób.

Czy osoba Internowana musi składać wniosek do sądu o uznanie decyzji o internowaniu za nieważną?

Nie. Ponieważ wszystkie decyzje wydane na podstawie art. 43 dekretu z dnia 12 grudnia 1981r. o stanie wojennym uznaje się za nieważne z mocy prawa.

Jakie są skutki stwierdzenia nieważności orzeczenia?

Najważniejszym uprawnieniem dla represjonowanego wynikającym ze stwierdzenia nieważności orzeczenia przez sąd jest możliwość ubiegania się o odszkodowanie i zadośćuczynienie.

Należy podkreślić również, że stwierdzenie nieważności orzeczenia jest równoznaczne z uniewinnieniem.

W przypadku stwierdzenia nieważności orzeczenia osobie uprawnionej zwraca się mienie, którego przepadek lub konfiskatę orzeczono na rzecz Skarbu Państwa. Warunkiem zwrotu mienia jest posiadanie go przez państwową jednostkę organizacyjną. W przypadku gdy zwrocenie mienia jest niemożliwe wypłaca się jego równowartość ze środków Funduszu Reprywatyzacji.

Kto ma prawo do uzyskania odszkodowania i w jakiej wysokości?

Prawo do odszkodowania za poniesioną szkodę oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę przysługuje osobie, wobec której stwierdzono nieważność orzeczenia lub wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w Polsce stanu wojennego w dniu 13 grudnia 1981 r. W razie śmierci osoby uprawnionej do odszkodowania i zadośćuczynienia uprawnienie to przechodzi na małżonka, dzieci i rodziców.

Prawo do odszkodowania i zadośćuczynienia przysługuje również osobom, mieszkającym obecnie bądź w chwili śmierci w Polsce, represjonowanym przez radzieckie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organy pozasądowe, działające na obecnym terytorium Polski w okresie od 1 lipca 1944r. do dnia 31 grudnia 1956r. oraz na terytorium Polski w granicach ustalonych w Traktacie Rzymskim, w okresie od 1 stycznia 1944r. 31 grudnia 1956r., za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub z powodu takiej działalności.

Odszkodowanie nie przysługuje osobom, których działalność, w okresie będącym podstawą stwierdzenia nieważności orzeczenia lub decyzji stanowiła zaprzeczenie działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Mówiąc krótko, o odszkodowanie nie może się starać np. internowany, który nawiązał współpracę z aparatem bezpieczeństwa.

Odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikłe z orzeczeń lub decyzji wypłacane jest przez Skarb Państwa i nie może przekroczyć łącznie 25.000 zł.

Górna granica odszkodowania dotyczy tylko tych osób, które nabyły uprawnienia do odszkodowania i zadośćuczynienia na mocy ostatniej nowelizacji.

Odszkodowanie i zadośćuczynienie może być przyznane tylko w oparciu o jeden tytuł, czyli jeżeli ktoś był skazany przez sąd za działalność opozycyjną, a w późniejszym okresie został internowany na podstawie dekretu o stanie wojennym - to musi wybrać, za które z tych zdarzeń chce otrzymać odszkodowanie i zadośćuczynienie.

Niezależnie od odszkodowania i zadośćuczynienia sąd może zasądzić od Skarbu Państwa pokrycie całości lub części kosztów symbolicznego upamiętnienia osoby niesłusznie represjonowanej, jeżeli jej śmierć była skutkiem wykonania orzeczenia uznanego za nieważne.

Jaki jest termin składania pozwów o odszkodowanie?

Ustawa przewiduje inny termin składania pozwów dla osób internowanych i inny dla osób represjonowanych.

Internowani mają mało czasu na dochodzenie swoich roszczeń. W myśl przepisów ustawy żądanie odszkodowania oraz zadośćuczynienia za szkodę i krzywdę należy złożyć w sądzie okręgowym właściwym ze względu na miejsce zamieszkania w terminie roku od dnia 18 listopada 2007r., czyli od dnia wejścia w życie nowelizacji ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. Zatem ich sprawy muszą trafić do sądów do dnia 18 listopada 2008r.

Represjonowani aby mogli wystąpić o odszkodowanie i zadośćuczynienie, muszą najpierw unieważnić orzeczenie wydane przez sąd. Żądanie odszkodowania lub zadośćuczynienia należy zgłosić w sądzie okręgowym, który wydał postanowienie o stwierdzeniu nieważności orzeczenia w terminie jednego roku od daty jego uprawomocnienia.

W jaki sposób została ustalona górna granica odszkodowania na kwotę 25 tys. zł ?

Kwota ta nie została wymyślona ot tak sobie. Moja koleżanka, posłanka Marzena Wróbel, zwróciła się do Ministerstwa Sprawiedliwości z zapytaniem, jaka była wartość średniego odszkodowania, które zostało przyznane na mocy ustawy sprzed nowelizacji. Okazało się, że średnia wartość odszkodowania dotychczas wypłaconego wyniosła 25 tys. złotych. W związku z tymi ustaleniami i ograniczonym budżetem postanowiliśmy ustalić górną granicę odszkodowania na taką kwotę.

W jaki sposób sąd będzie ustalał odszkodowanie i zadośćuczynienie dla konkretnej osoby? Co będzie brane pod uwagę?

Nie ma konkretnie ustalonych zasad określania wysokości odszkodowania. O wysokości odszkodowania będzie każdorazowo decydował sąd, szczegółowo rozpatrując każdy przypadek z osobna. Na pewno sąd będzie brał pod uwagę to, jakie straty materialne poniósł opozycjonista z powodu internowania. Decydujące znaczenie przy ustalaniu zadośćuczynienia będzie miał fakt, jak długo dana osoba była internowana (w stanie wojennym czas internowania trwał maksymalnie 12 miesięcy), jak uciążliwe było internowanie i ile krzywd doświadczyła ta osoba.

Przykładowo Sąd Okręgowy we Wrocławiu potrudził się o to, żeby wypracować sobie własne zasady określania odszkodowań. Sędziowie wzięli pod uwagę maksymalną granicę odszkodowania, która wynosi 25 tys. zł. Sąd ustalił, że opozycjoniści mogą dostać odszkodowanie za konkretne straty finansowe, jakie ponieśli np. nie wypłacano im pensji, zaś zadośćuczynienie przysługuje za krzywdy jakich doznali, a jego wysokość będzie zależała od długości internowania i warunków w jakich ono się odbywało. Według wyliczeń sędziów wyszło, że internowany może otrzymać 1500 zł zadośćuczynienia za miesiąc pobytu w warunkach standardowych.

Jak podkreślają prawnicy nie wystarczy samo złożenie do sądu pozwu o odszkodowanie. Należy poprzeć go dowodami tj. wyliczenie wszystkich kontaktów z milicją, opisanie

powodów zatrzymania, uwięzienia, internowania, opisanie wyroków sądowych i orzeczeń kolegiów. Trzeba podać przebieg odbywania kary, represje jakich się doznało, opisać choroby, opisać rewizje oraz dołączyć wszelkie dokumenty mogące potwierdzić przebieg wydarzeń albo podać ich źródło, np. IPN, nr teczek osobowych, zaświadczenie o statusie pokrzywdzonego z IPN-u. Pomocne też będą druki ZUS RP-7 o zatrudnieniu i wynagrodzeniu.

Kto ponosi koszty związane z przeprowadzeniem postępowań w sprawach o unieważnienie orzeczeń i odszkodowania?

Koszty postępowania w sprawach o odszkodowanie, zadośćuczynienie oraz unieważnienie orzeczenia ponosi Skarb Państwa.

Jakie działania uznaje się za czyn związany z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego?

K-395 Postanowienie z dnia 07 kwietnia 1992 roku, II AKz 41/92, Wokanda 1992/12/28

Określenie ustawowe: „czyn związany z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego” jest pojęciem bardzo szerokim i swoim zakresem obejmuje nie tylko tzw. przestępstwa polityczne, ale wszelkiego rodzaju zachowania przedmiotowe wyczerpujące znamiona innych przestępstw, którym wszakże towarzyszył kierunkowy zamiar sprawcy urzeczywistnienia celu wskazanego przez art. 1 ust. 1 ustawy. Z tego powodu w postępowaniu o unieważnienie orzeczeń, na podstawie wymienionej ustawy, nie można bezkrytycznie podzielić oceny prawnej czynów zarzucanych lub przypisanych przez ówczesne organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, a także ich poglądów na działalność organizacji, stowarzyszeń, związków i partii politycznych, ale należy przeprowadzić dogłębne postępowanie dowodowe i szczegółowo wyjaśnić, czy czyny te oceniane w innych warunkach historycznych i ustrojowych nie były faktycznie elementami działań, wynikających z

realizacji zadań akcji zbrojnych, walki politycznej lub ideologicznej na rzecz odzyskania pełnej niepodległości i suwerenności Państwa Polskiego.

Czy to prawda, że parlamentarzyści PiS mają pomagać oraz udzielać informacji osobom represjonowanym i internowanym?

Tak, to prawda. W biurach parlamentarzystów PiS, będzie udzielana pomoc represjonowanym w wypełnieniu wniosków o uznanie za nieważne orzeczeń oraz pomoc w pisaniu pozwów o odszkodowanie i zadośćuczynienie. W Ciechanowie pomoc udzielana będzie w moim Biurze Senatorskim oraz w Biurze Posła Roberta Kołakowskiego. Biura te mieszczą się przy ul. Pułtuskiej 9.